

Muotokuvia muistista: Auli Viikari,
lyriikan tutkija

—

Juhani Niemi

P ohjanmaan Kurikassa koulunsa käynyt Auli Kostioja tuli 1950-luvun puolivälissä Helsinkiin opiskelemaan englantilaista filologiaa ja kirjallisuutta. Pekka Tarkan muistelmien mukaan hän valloitti yliopiston kahvilan älykkyydellään ja poikkeuksellisella ulkonäöllään: hänellä oli punainen tukka ja pisamaiset kasvat. Tiedetään myös, että hän pukeutui itse suunnittelemiinsa vaatteisiin ja esiintyi turkoosinsinisessä samettimekossa ja keltaisissa kengissä. ”Sadesäällä hän räiskytti lätäköitä ja kiroili reippaasti: ’Seetana’”, kuten häneen rakastunut Tarkka on paljastanut. Pian heistä kehkeytyi pari ja Auli Kostiojasta tuli Auli Tarkka. 1970-luvun lopulla hän meni naimisiin historiantutkija Matti Viikarin kanssa ja muuttui Auli Viikariksi.

Nuoruus 1950-luvulla vaikutti Auli Viikarin (1937–2022) kirjallisiin mieltymyksiin: hänen suosikkikirjailijoitaan olivat sillä vuosikymmenellä debytoineet Paavo Haavikko, Marja-Liisa Vartio ja Antti Hyry. Kun Viikari erilaisten työtehtävien, monenlaisen vaikuttamisen ja osallistumisen jälkeen vihdoinkin päätti 1970-luvulla maisterinopintonsa, hän teki gradunsa 1950-luvun kritiikistä. Kun Pekka Tarkan johdolla tehtiin 1970-luvulla kirjallisuushistoriaa ulkomaiselle yleisölle, Auli Viikarin, tuolloin vielä Tarkan, tehtävänä oli kirjoittaa yleisesitys 1950-luvun lyriikasta. Myöhemmin 1990-luvulla hän kirjoitti tutkimusantologiaan *Avoin ja suljettu* erinomaisen esseen 1950-luvun estetiikasta ”ei kenenkään maana”.

Auli Tarkkana Viikari oli toiminut 1960-luvulla *Parnasson* idearikkaana toimitussihteerinä, ensin Kai Laitisen ja sittemmin Tuomas Anhavan päätoimittajakaudella. Kirjallisuuslehtenä *Parnasso* uudistui ja ajankohtaistui monella tavalla Auli Tarkan verkostoja hyödyntäen. Tultuaan toimitussihteeriksi hän ryhtyi kaivelemaan päätoimittajan pöytälaatikoita ja löysi sieltä esimerkiksi Arvo Salon riimirunoja, joista kasvoivat esiin *Lapualaisoopperan* laulut. Räväkänä tunnettu Auli Tarkka toi lehteen myös palstat elokuvien ja television seuraamiseksi. Lehden historiassa Matti Suurpää on kertonut, miten toimitussihteeriksi päätoimittajan ollessa ulkomailla teki aloitteen vuokraamalla television viikoksi ja kutsui Max Randin ja Pekka Suhosen katsomaan satunnaisella otoksella valittuja ohjelmia ja laatimaan muistiinpanoja juttujen pohjaksi.

Aktiivisena kulttuuriryöntekijänä Auli Tarkka pestattiin myös valtion kirjallisuustoimikunnan sihteeriksi, kun uusien lakien mukaiset toimikunnat 1960-luvun lopulla nimitettiin. Lähtiessään kustannustoimittajaksi Otavaan vuosikymmenen vaihteessa hän luovutti sihteerin tehtävät minulle. Muutaman tunnin briifauksella Auli Tarkka vihki keltanokan lempeästi kirjalliseen sisäpiiriin. Samoihin aikoihin minut oli rekrytoitu *Helsingin Sanomien* kriitikoksi, joten tie näytti olevan auki taivaisiin saakka. Siitä saattoi kiittää ennen muita kahta Tarkkaa.

Ennen kustannustoimittajaksi ryhtymistä Auli Tarkka oli toiminut sekä kaunokirjallisuuden että tietokirjallisuuden kääntäjänä. Kirjabisneksen piirissä velloneen pamflettikirjallisuuden buumin hiivuttua hän hakeutui tutkijan

rooliin. Gradun valmistuttua hän ryhtyi apurahoilla ja Suomen Akatemian tutkimusassistenttina työstämään väitöskirjaa 1950-luvun modernismin läpimurrosta, mutta laajensi sittemmin kysymyksenasettelunsa koskemaan runokielen kehittymisen problematiikkaa pitemmältä ajalta. Kirjallisuudentutkijaksi hän kypsyi siten hitaasti ja väitellessään tohtoriksi vuonna 1987 hän oli jo täyttänyt viisikymmentä.

Viikari kiinnitettiin amanuenssiksi ja assistentiksi Helsingin yliopiston kotimaisen kirjallisuuden laitokselle, sittemmin myös hoitamaan apulaisprofessorin virkaa. Opetustyön ohessa hän valmisteli loppuun väitöskirjansa *Ääneen kirjoitettu*, joka alaotsikkonsa mukaisesti käsitteli ”vapautuvien mittojen varhaisvaiheita suomenkielisessä lyriikassa”. Lyriikantutkimuksen alueella väitöskirjaa voi pitää pioneerityönä, teoreettisessa kehittytyssään ja empiirisissä analyyseissään suorastaan perfektionistisena suorituksena. Tutkimus pätevoitti hänet kotimaisen kirjallisuuden professoriksi sen jälkeen, kun virka avautui Kai Laitisen siirryttyä eläkkeelle ja Maria-Liisa Nevalan vaihdettua työpaikkaa Kansallisteatterin pääjohtajaksi.

1990-luvulla assistenttina kirjallisuuden laitoksella väitöskirjaa tehnyt Tero Liukkonen on kertonut, miten hänellä ja Viikarilla menivät sukset ristiin feminismiä arvostelleiden kirjoitusten takia. ”Akateeminen urani päättyi siihen. Kotimaisen kirjallisuuden professori Auli Viikari kertoi joutuneensa painostuksen kohteeksi. Hän sanoi, että hänelle soitetaan ja kysytään, kuka oikein on tämä mies sinun laitoksellasi.” Tapaus osoittaa, että kotimaisen kirjallisuuden professori ohjasi oppiainetta määrätietoisesti. Hän saattoi turvautua voimaisanoihin, jos asiat eivät menneet niin kuin niiden piti. Tästä sain omakohtaistakin kokemusta, kun jättäydyin viime tipassa pois Veijo Meri -seminaarista, jota Viikari oli organisoimassa ja johon olin lupautunut esitelmöimään.

Ehkä Liukkosen kokemuksiin oli taustalla vaikuttamassa sekin, että hän oli *Kirjallisuudentutkijain Seuran vuosikirjassa* kohdellut kaltoin Viikarin väitöskirjaa. Perusteellisessa kritiikissään Liukkonen oli nähnyt tutkimuksen johtopäätöksissä linjakkuutta ja arvioinut kokonaiskuvan eheäksi, mutta tarttunut runsain esimerkein ongelmallisiin yksityiskohtiin. Hänen mielestään itse tutkimuskohdekin oli väärin valittu. ”Oloissamme näyttää yhä vaikuttavan merkillinen kansallisromanttinen kitka- ja vitkavoima, joka ohjaa tutkijoita pois oman aikamme kirjallisuuden parista”, Liukkonen argumentoi. Samalla hän hieman provosoiden esitti, että Viikarin alkuperäinen tutkimuskohde runokielen murroksesta 1950-luvulle tultaessa olisi ollut monin verroin mielenkiintoisempi!

Professorin virkojen ohessa Viikari oli keskeisesti mukana kirjallisuudentutkijain luottamustehtävissä, Kirjallisuudentutkijain Seuran puheenjohtajana ja seuran vuosijulkaisun toimittajana. Seuran vuosikirjassa ilmestyi vuonna 1995 hänen virkaanastujaisesitelmänsä ”Kansakunnan kirjoittaminen”, jossa hän esitteli feminististä estetiikkaansa ja vaihtoehtoista näkemystään kirjallisuushistorian kirjoittamiseksi. Hän tulkitsi kansallisen kehityskertomuksen kehittäneen rinnalleen vastakertomuksen, joka on kyseenalaistanut kuvitelman

yhdestä ja yhteisestä todellisuudesta. Erityisesti lyriikan hän näki purkaneen ”yhden mielen” ja ”yhden kielen” valtaa kansallisessa tietoisuudessa.

Viikarin ohjaamana Helsingin yliopistossa valmistui useita väitöskirjoja lyriikantutkimuksen alalta, mutta myös laajemmalla kentällä. Professorina Viikari itse oli kiinnostunut myös klassikkojen uudelleentulkinnasta, mikä tuli esille hänen virkaanastujaisesityksessäänkin. Yksi ja merkittävin klassikoista hänelle oli Aleksis Kivi, jonka lukutapoja Viikari pohti lähtien siitä, että *Seitsemän veljestä* oli muodoltaan jonkinlainen hybridi, sekasikiö, joka saattoi yhteen korkean ja matalan rekisterit.

Jäätyään eläkkeelle vuonna 2001 Auli Viikari jatkoi edelleen aktiivisesti esitelmöitsijänä ja kirjallisten aloitteiden tekijänä. Hänen *Helsingin Sanomissa* Vieraskynä-palstalla maaliskuussa 2004 julkaistu kirjoitus ”Klassikoiden kukoistus ulos kuorestaan” kirjoitti tiedeyhteisön keskustelemaan kriittisten editioiden tuottamisesta suomalaisesta kirjallisuudesta. Runeberg-editioihin vedoten Viikari vakuutteli, että juuri korkeatasoiset tekstikriittiset editiot luovat klassikkouden perustan. Tuotannon kulttuuri- ja aatehistoriallisen taustoituksen hän päätteli olevan klassikoitaan rakastavan yleisön palvelua parhaimmillaan.

Viikarin puheenvuoro johti parin vuoden viiveellä Aleksis Kiven kriittisten editioiden toimituskunnan perustamiseen, hankkeeseen, jonka ansiosta Kivi on kirjailijana nostettu entistä painavampana kansakunnan kaapin päälle.

Juhani Niemi

Suomen kirjallisuuden professori emeritus

Tampereen yliopisto